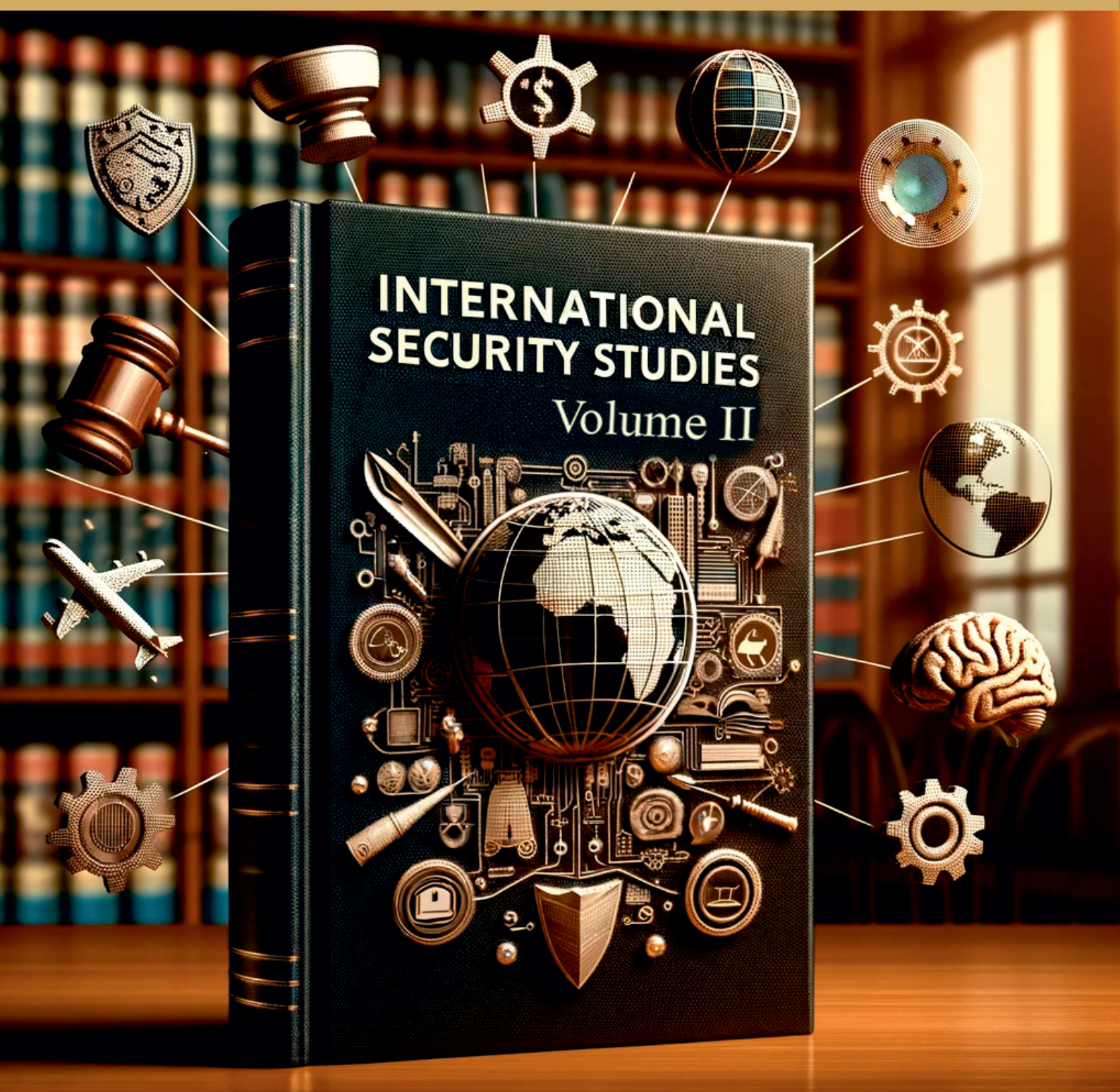

INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS: MANAGERIAL, TECHNICAL, LEGAL, ENVIRONMENTAL, INFORMATIVE AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Norwegian University of Life Sciences

**INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS:
managerial, technical, legal, environmental, informative
and psychological aspects**

*international
collective
monograph*

Volume II

Oslo, Kingdom of Norway – 2024

UDC 327(100)-049.5

I 61

DOI 10.5281/zenodo.10846686

Recommended for publication by the academic council of NMBU (protocol №. 12 dated 11. 03.2024)

Editorial committee:

Elin Kubberod, Professor, Prorektor for utdanning NMBU (Oslo, Kingdom of Norway);

Olha Balynska, Doctor of Law, Professor, Vice-rector of Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine);

Maksym Korniienko, Doctor of Law, Professor, Vice-rector of Odessa State University of Internal Affairs (Odessa, Ukraine).

Oleg Batiuk, Doctor of Law, Associate Professor, Chairman of the Board of the NGO "IESF" (Kyiv, Ukraine);

Reviewers:

Andrea Carugati, Professor, School of Economics and Business Sciences NMBU (Oslo, Kingdom of Norway);

Serhii Bielai, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the State Security Department National Academy of the National Guard of Ukraine (Kharkiv, Ukraine);

Valeriy Kolesnyk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

M 58 International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. *International collective monograph. Volume II. NMBU, Research and Education.* 2024. – 605 p.

The International collective monograph is the result of the generalization of the conceptual work of scientists who consider current topics from such fields of knowledge as: management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

For scientists, educational staff, PhD candidates, masters of educational institutions, university faculties, stakeholders, managers and employees of management bodies at various hierarchical levels, and for everyone, who is interested in current problems of management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

ISBN 978-82-327-0549-9

© NMBU 2024;

© The collective of authors 2024.

External resources

Indexed in

 OpenAIRE

Copyright NIFU: CC BY 4.0

AUTHORS:

CHAPTER 1.

Iryna V. BASYSTA

Doctor of Legal Sciences, Professor
Professor at the Department of the Criminal
Procedure and Criminology
Lviv State University of Internal Affairs
Member of the Academic Advisory Council
under the Supreme Court
(26, Horodotska str, Lviv, 79007, Ukraine)
basysta-i@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-9707-7386>

CHAPTER 3.

Victor BESCHASTNYI

Head of the Secretariat of the Constitutional
Court of Ukraine,
Doctor of Science of Law,
Full Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
beschastnyy.vm@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4650-7371>

Ielyzaveta LVOVA

Doctor of Science of Law, Full Professor,
Professor at Constitutional and International
Department, Institute of Law and Security,
Odessa State University of Internal Affairs,
Odessa, Ukraine
ielyzavetalvova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3381-3185>

CHAPTER 5.

Ihor HANENKO

Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor, Associate Professor of the
Department of Criminal Procedure and
Criminalistics of the
Odessa State University of Internal Affairs
isganenko2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9993-1117>

CHAPTER 2.

Oleg BATIUK

Doctor of Law, Assistant Professor
Professor of the Department
of National Security
Lesya Ukrainka Volyn National University
(m. Lutsk Ukraine)
olegbatiukibrlpnt@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2291-4247>

Iryna HRUSHKO

Candidate of Legal Sciences,
Department of national security
Lesya Ukrainka Volyn National University
(m. Lutsk Ukraine)
iragryshko167@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8444-4706>

CHAPTER 4.

Tetiana BORODENKO

PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of Finance named after V. Fedosov,
Kyiv National Economic University named
after Vadym Hetman,
(54/1, Beresteysky prospect (Prospect
Peremogy), 03057, Kyiv, Ukraine)
borodenko.tetiana@kneu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-3202-5491>

CHAPTER 6.

Viktoriiia HOLUBIEVA

Ph. D. (in Law), Professor,
Professor of the Department of Public and
International Law
Kyiv National Economic University named
after Vadym Hetman
(54/1, Beresteiska Avenue, Kyiv, 03057,
Ukraine)
vicgolubeva@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3903-3451>

AUTHORS:

CHAPTER 7.

Kateryna HURKOVSKA

senior lecturer of the Department of
Administrative Law and Administrative
Process of the Lviv State University of Internal
Affairs

(Ukraine, 79007, Lviv, 26 Horodotska St.)

gurkovska.kateryna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5026-626X>

Volodymyr BRATKOVSKYI

Doctor of Law, Associate Professor
of the Department of Administrative Law and
Administrative Process

Lviv State University of Internal Affairs,
(Ukraine, 79007, Lviv, 26 Horodotska St.)

v.bratkovskyi@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0382-3611>

CHAPTER 9.

Marat KOVAL

Candidate of Legal Sciences,
judge of the Fifth Administrative
Court of Appeal

rezident.yug@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-4781-6431>

CHAPTER 11.

Anatolii NIKITIN

Candidate of Legal Sciences. Associate
Professor.

Vice-rector of the Odessa State University of
Internal Affairs,
Odessa, Ukraine

ugsbeplumvs@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1376-6764>

CHAPTER 8.

Oleksandr KALINICHENKO

PhD, Captain, Deep sea captain.
chief122@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0003-1273-7328>

Olena SIMONENKO

senior lector

National Academy of the Security Service of
Ukraine.

Special Department of the Study- Scientific
Institute of the State Security
(22, Mychayla Maksymovycha str., Kyiv,
03022, Ukraine)

Alena551255@ukr.net,

<https://orcid.org/0009-0000-7774-994X>

CHAPTER 10.

Oksana MOROZ

candidate of legal sciences, associate professor,
Associate Professor of the Department of
Administrative Law and Administrative
Process, Lviv State University
of Internal Affairs.

Lviv, Ukraine.

ksunya_82@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0574-1118>

CHAPTER 12.

Kostiantyn OROBETS

PhD in Law, Associate Professor,
Assistant at the

Department of Criminal Law Policy,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Hryhoriia Skovorody St., Kharkiv, 61024,
Ukraine)

k.m.oropec@nlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8783-3950>

AUTHORS:

CHAPTER 13.

Alina POMAZA-PONOMARENKO

Doctor of Sciences in Public Administration,
Senior Researcher, Head of the Scientific
Department for State Security Problems,
Training Research and Production Centre of
National University of Civil
Protection of Ukraine
(61024, Ukraine, Kharkiv,
str. Chernyshevska, 94)
pomaza.ponomarenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5666-9350>

Dmytro TARADUDA

PhD in Technical Science, Associate professor,
Deputy Head of Department of organization
and technical support of emergency rescue
works of National University of Civil
Protection of Ukraine
(61024, Ukraine, Kharkiv,
str. Chernyshevska, 94)
taraduda_dv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9167-0058>

CHAPTER 15.

Tetiana VOLOSHANIVSKA

Candidate of Legal Sciences, Associate
professor,
Head of the International Cooperation
Department of the
Odesa State University of Internal Affairs
t.voloshanivska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1060-5412>

CHAPTER 14.

Maryna TOPORKOVA

PhD in law, Associate Professor
State Biotechnological University, Department
of Law and European Integration,
(44, Alchevskiyh Street, 61002, Ukraine)
Senior researcher
Utena University of Applied Sciences,
(Maironio g. 7, Utena, 28142, Lithuania)
m.toporkova77@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3545-1448>

CHAPTER 16.

Igor FOLVAROCHNYI

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor at the Department of Psychology and
Pedagogy,
National University of Ukraine on Physical
Education and Sport
(1, Fizkultury Street, Kyiv, 02000, Ukraine)
igor.folv@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9369-0199>

Anton HAK

Master's degree,
National University of Ukraine on Physical
Education and Sport.
(1, Fizkultury Street, Kyiv, 02000, Ukraine)
gakanton@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-5968-6557>

AUTHORS:

CHAPTER 17.

Olha KOMKOVA

Ph.D, senior category teacher, teacher-methodologist, MTFC ONTU,
(12 Chornomorskogo Kozatstva Street, Odesa,
65003, Ukraine)

olga_komk@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0003-2430-7752>

Olga YAVTUSHENKO

senior category teacher, teacher-methodologist, MTFC ONTU,
(12 Chornomorskogo Kozatstva Street, Odesa,
65003, Ukraine)

molnovetskaya@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0002-4842-493X>

Viktoriiia OLKHOVSKA

senior category teacher, teacher-methodologist,
MTFC ONTU,
(12 Chornomorskogo Kozatstva Street, Odesa,
65003, Ukraine)

viktoriaolhovska708@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-6061-8066>

CHAPTER 19.

Olha YAKYMOWYCH

PhD in Pedagogy,
senior teacher at the department of philosophy
and pedagogy
of the Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine and
Biotechnologies of Lviv
(79010, 50 Pekarska street, Lviv, Ukraine)

yakimovichola@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5366-2759>

CHAPTER 18.

Inna KOVALEVSKA

doctor of Pharmacy (Dr. habil.),
professor Department of Industrial Technology
of Drugs, National University of Pharmacy
(53, St. Grigory Skovorody,
Kharkiv, 61002, Ukraine)

i.kovalevska@nuph.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5610-8334>

Olena RUBAN

doctor of Pharmacy (Dr. habil.),
professor, head of the Department of Industrial
Technology of Drugs,
National University of Pharmacy
(53, St. Grigory Skovorody,
Kharkiv, 61002, Ukraine)

ruban_elen@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2456-8210>

CHAPTER 20.

Alona BURIAK

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
International Economic Relations and Tourism
National University «Yuri Kondratyuk
Poltava Polytechnic»

(Pershotravnevy avenue, 24, Poltava, 36000)

fem.buryak@nupp.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0814-7459>

AUTHORS:

CHAPTER 21.

Iryna LEVCHENKO

PhD, Associate Professor of the Department
of International Economic
Relations and Tourism,
National University «Yuri Kondratyuk
Poltava Polytechnic»,
(24, Pershotravneva Avenue, 36011,
Poltava, Ukraine)

fem.novytska@nupp.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7068-8320>

CHAPTER 23.

Nataliia YAKOVLIEVA-MELNYK

Master of Business Economics,
senior lecturer of the department of tourism and
hotel and restaurant business,
Dnipro Humanities University,

dguyanata12y@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-1266-1813>

CHAPTER 22.

Nataliia MAKSIUTA

Doctor of Philosophy, Researcher
National University «Yuri Kondratyuk Poltava
Polytechnic»
(24 Pershotravnevyi Ave.,
Poltava, 36000, Ukraine)
mns7000@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-0256-6986>

CHAPTER 10.

STATUS AND PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATUS

Oksana MOROZ

candidate of legal sciences, associate professor,

Associate Professor of the Department of Administrative Law and Administrative Process, Lviv State University of Internal Affairs.

Lviv, Ukraine.

ksunya_82@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0574-1118>

Abstract. The article states that the problems of domestic violence in the period of military aggression are exacerbated and, under the influence of various reasons, may remain invisible or have an inappropriate response from society. A theoretical and comparative analysis of the term "domestic violence" was carried out, the legal characteristics of domestic violence were highlighted, the types of domestic violence and the reasons for its manifestation as a socially negative phenomenon were determined. The number of appeals to law enforcement agencies regarding the perpetration of domestic violence in general was analyzed, and, by way of comparison, the number of statements regarding the perpetration of violence against children was singled out.

It is emphasized that violence can have different forms, dynamics and degrees of intensity, but the fact that one person violates the rights and freedoms of another person is always present. The article contains an analysis of factors associated with a greater likelihood of violence and factors that may contribute to an increase in domestic violence during war (fear, insecurity, feelings of helplessness and confusion; socio-economic instability and job loss; forced displacement and loss of a safe environment and established interpersonal space, disruption of family dynamics and relationships, increased use of alcohol and drugs; easy access to various types of weapons; occurrence of post-traumatic stress syndrome, etc.).

The reasons for the decrease in the number of appeals to the National Police of Ukraine regarding cases of violence were analyzed (the victim's independent leveling of this problem; the need to solve other urgent problems; the victim's location in a temporary occupation or in a zone of hostilities; lack of trust in bodies and institutions in host communities; living in temporary shelters,

where there is no free access to mobile communications and the Internet; forced relocation of people to other regions of the country and abroad, to a foreign language environment. Language barrier and lack of knowledge regarding the peculiarities of the country's response to cases of domestic violence; decrease in the response speed of police officers in connection with the involvement of officers in the protection of public order, especially in areas close to the combat zone, etc.).

Key words: domestic violence, war, indicators, police bodies, military aggression.

СТАН ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ¹

Анотація. У статті зазначено, що проблеми домашнього насильства в період військової агресії загострюються і під впливом різних причин можуть залишатися невидимим або мати неналежне реагування з боку суспільства. Здійснено теоретико-порівняльний аналіз терміну «домашнє насильство», виділено правову характеристику домашнього насильства, визначено види домашнього насильства та причини його прояву як соціально-негативного явища. Проаналізовано кількість звернень до правоохоронних органів щодо вчинення домашнього насильства загалом, та, шляхом порівняння, виокремлено кількості заяв щодо скоєння насильства над дітьми. Підкреслено, що насильство може мати різні форми, динаміку та ступені інтенсивності, але завжди присутнім є факт порушення однією людиною прав і свобод іншої людини. Стаття містить аналіз чинників, пов'язаних із більшою ймовірністю проявів насильства, та чинників, що можуть сприяти збільшенню домашнього насильства під час війни (страх, невпевненість, відчуття безпорадності та розгубленості; соціально-економічна нестабільність та втрата роботи; вимушене переселення та втрата безпечного оточення й усталеного міжособистісного простору; порушення сімейної динаміки та стосунків; підвищене вживання алкоголю та наркотиків; легкий доступ до різних видів зброї; виникнення посттравматичного стресового синдрому тощо).

Проаналізовано причини зменшення показників кількості звернень до Національної поліції України стосовно випадків насильства (самостійне нівелювання постраждалою цієї проблеми; необхідність вирішення інших нагальних проблем; знаходження постраждалої в тимчасовій окупації або в зоні ведення бойових дій; відсутність довіри органам й інституціям у приймальних громадах; проживання в тимчасових притулках, де немає вільного доступу до мобільного зв'язку й інтернету; вимушене переміщення людей в інші регіони країни та за

¹ Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність

кордон, в іншомовне середовище. Мовний бар'єр і відсутність знань стосовно особливостей реагування у країні на випадки домашнього насильства; зниження швидкості реагування працівників поліції у зв'язку із залученням працівників в охороні громадського порядку особливо в районах, наближених до зони бойових дій тощо).

Ключові слова: домашнє насильство, війна, показники, органи поліції, військова агресія.

Вступ. Сучасні демократичні держави утверджують принцип рівності у різних сферах, у тому числі і у родинних відносинах, у той же час проблема подолання та протидії домашнього насильства є не вирішеною. Понад десять років в Україні триває війна та понад два роки повномасштабне вторгнення, що посилює проблему домашнього насильства. Не дивлячись, що багато родин роз'єднанні, перебувають закордон, зростає кількість тих, хто перебуває у групах ризику щодо насильства та торгівлі людьми. Так само, мільйони українців втратили дім чи стали вимушеними переміщеними особами в середині держави. Економічні втрати, безробіття, відсутність житла впливають на збільшення напруги та конфлікти у середині родин, все це призводить до конфліктів та насильства. Саме тому, проблеми дії принципу заборони насильства в сім'ї стають особливо актуальними (Менджул М. В., 2023).

Відповідно до Закону України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, ому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2>).

1. *Нормативно-правова база щодо протидії домашньому насильству та фактори, що спричиняють акти домашнього насильства.*

З перших днів війни громадські організації, соціальні структури й експерти, які займаються профілактикою та протидією домашньому насильству, прогнозували стрімке зростання кількості епізодів, вказуючи на сукупність чинників, які підвищують ризик домашнього насильства в умовах війни (URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/life/12999-znetsinennya-ta-strah-yak-viyna-vplinula-na-rivendomashnogo-nasilstva-v-ukrayini>).

Незважаючи на те, що насильство в родині може проявитись у будь-яких класових і соціально-економічних верствах суспільства, існує низка чинників, пов'язаних із більшою ймовірністю проявів насильства. Саме розуміння цих чинників становить фундамент відповідного запобігання насильству та своєчасного реагування на факти його прояву.

У відомому Всесвітньому звіті про насильство та його вплив на здоров'я наведені основні чинники ризику, серед яких (URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/life/12999-znetsinennya-ta-strah-yak-viyna-vplinula-na-rivendomashnogo-nasilstva-v-ukrayini>):

- низький рівень освіти;
- злиденний стан родини;
- насильство, пережите в дитинстві;
- прийняття моделі поведінки чоловіка, наділеного великими правами;
- прийняття традиційних сімейних ролей;
- домінування чоловіка у стосунках;
- часті конфлікти та їх ескалація;
- толерантне ставлення суспільства до проявів насильства;
- неефективна робота органів із боротьби з насильством тощо (URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/>).

Україна є учасницею низки міжнародних документів у сфері прав людини, які прямо забороняють сексуальне насильство, а саме Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про права дитини; обов'язковими є положення Загальної Рекомендації Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, яка прямо підкреслює зобов'язання держави запобігати, розслідувати та притягати до відповідальності за сексуальне насильство. А також Україна є учасницею низки конвенцій Ради Європи: Конвенція Ради Європи про захист прав та основоположних свобод людини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та нещодавно ратифікованої Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/>).

Крім того, прийнято Стратегію ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки, в рамках якої мають бути впроваджені комплексні заходи запобігання та боротьби з гендерним насильством, підтримкою і захисту потерпілих, притягнення винної особи до відповідальності. В обґрунтуванні прийняття Стратегії невтішна статистика, що в ЄС 33% жінок є жертвами сексуального чи психологічного насильства, 22% жінок стають жертвами

насильства від своїх партнерів (*URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en*). У Стратегії наголошується на важливості ефективності насамперед профілактики насильства, що можливо досягти навчанням хлопчиків та дівчаток гендерній рівності з раннього віку та підтримку розвитку ненасильницьких стосунків.

Окрім того, необхідним є впровадження мультидисциплінарного підходу серед служб та уповноважених осіб, включаючи систему кримінального правосуддя, служби підтримки потерпілих, програм для кривдників, а також забезпечення дієвості соціальних та медичних служб (*Менджул М. В., 2023*).

8 березня 2022 року Комісія ухвалила пропозицію прийняти Директиву про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція містить правила захисту потерпілих та пропонує посилити відповідальність, а також гарантувати належний захист від насильства, незалежно від того, відбувається воно онлайн чи офлайн. Згідно вказаної Директиви правопорушеннями визнаються: сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, калічення жіночих статевих органів, примусові шлюби, примусові аборти або стерилізацію, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, переслідування, сексуальні домагання, феміцид, мову ненависті та злочини на ґрунті статі та різні форми онлайн-насильства («кібернасильство»), включаючи обмін або маніпулювання інтимними матеріалами, кіберпереслідування (*URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC01051>*).

Насильство по відношенню до жінок та дітей під час збройних конфліктів, у тому числі всі форми сексуального насильства, були засуджені Резолюцією 1888 (2009), ухваленою Радою Безпеки ООН 30 вересня 2009 року. Під час війни, 20 червня минулого року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка набула чинності з першого листопада. Не дивлячись на ратифікацію із суттєвим застереженнями, а саме, що наша держава має право не приводити національне законодавство у відповідність до Конвенції (*URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>*), враховуючи ст. 9 Конституції України та ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори», положення Стамбульської Конвенції все одно підлягають застосуванню та матимуть пріоритет, у випадку неузгодженості національного нормативно-правового акту із міжнародною нормою, оскільки остання матиме пріоритетне застосування.

Окрім того, прийнятий ще 7 грудня 2017 р. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вже заклав багато інструментів протидії насильству в

сім'ї, що відповідають європейським стандартам та Стамбульській Конвенції. Зокрема, передбачено для національної поліції повноваження щодо винесення термінового заборонного припису щодо кривдника, ведення профілактичного обліку кривдників, проведення профілактичних заходів, контроль за виконанням кривдником спеціального заходу тощо (Менджул М. В., 2023).

В умовах російсько-українського збройного конфлікту підлягають застосуванню норми і Додаткового Протоколу Женевської конвенції, статтею якого визначено, що заборонені й залишатимуться забороненими такі дії: насильство над життям, здоров'ям, а також погрози вчинити будь-яку із зазначених дій. Ця норма Додаткового Протоколу чи не єдина, яка забороняє вчинення окремих актів сексуального насильства як щодо жінок, так і щодо чоловіків (Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І., 2022).

Оскільки головним позитивним обов'язком держави є створення національної правової бази (*national legal framework*), яка забезпечує ефективний захист прав людини (Харитоновна О. В., 2018), ратифікація Стамбульської конвенції та подальша імплементація її положень в українське законодавство підкреслює зусилля України для досягнення мети ефективно протидіяти насильству щодо жінок і домашньому насильству.

Наведемо деякі дані, де відзначається, що офіційна статистика домашнього насильства, яка є неповною, свідчить про зростання кількості випадків з початку збройного конфлікту. Так, 2018 року в Донецькій області кількість адміністративних проваджень за статтею «Домашнє насильство» збільшилася на 76%, а в Луганській – на 158% у порівнянні із середнім показником за попередні три роки. Ситуацію загострили низький рівень безпеки, присутність військових, доступ до зброї та економічна й соціальна кризи, пов'язані зі збройним конфліктом (URL: <https://vsenedlyadomu.com.ua/dopovid-ne-privatna-sprava-domashnye-i-seksualne-nasilstvo-shhodzhinok-na-shodi-ukrayini/>).

Насильство може мати різні форми, динаміку та ступень інтенсивності. Але завжди спостерігаємо факт порушення однією людиною прав і свобод іншої людини. Однак нині статистика показує зменшення кількості випадків домашнього насильства, хоча війна насправді сприяє його зростанню.

Так, зафіксованих випадків домашнього насильства стало менше порівняно з попередніми роками. У першому півріччі 2022 р., порівняно з першим півріччям 2021 р., зафіксовано на 27,5% менше звернень до Національної поліції України. Хоча цифри зростали кожного року. Згідно з дослідженням «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни» (URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/>), яке презентували у вересні 2022 р., із 1 січня 2022 р. по 30 червня 2022 р. Офіс Генерального

прокурора зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень у контексті домашнього насильства порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Така тенденція може свідчити про те, що введений воєнний стан у державі вплинув на доступ постраждалих до системи правосуддя та загалом відобразився на динаміці звернень у правоохоронні органи (Мілорадова Н. Е., Доценко В. В., 2023).

Так, за 12 місяців 2022 р. було обліковано 3360 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, 3060 з яких направлені до суду з обвинувальним актом, у той час як за такий же період 2021 р. вказані показники становили 4800 та 4432 відповідно (URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogorozsliduvannya-2>). Тобто, і кількість облікованих кримінальних правопорушень, і кількість кримінальних правопорушень, направлених до суду з обвинувальним актом протягом 2022 року зменшились майже на третину (Блага А. Б., Адацик А. С., 2023).

Як видно, у січні 2022 року було обліковано на 28 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством (або на 6%) більше, аніжу січні 2021 року. Проте, починаючи з лютого 2022 року ці показники є меншими за аналогічні дані попереднього року. Так, у лютому 2022 року було обліковано на 109 кримінальних правопорушень (або на 23%) менше, аніж у лютому 2021 року; у березні 2022 р. було обліковано усього 47 кримінальних правопорушень цієї категорії (що на 337 (або 88%) менше, аніж у березні 2021 р.); у квітні такий розрив становив 303 (-75%), у травні – 286 (-55%), у червні – 169 (-39%), у липні – 80 (-20%), у серпні – 15 (-4%), у вересні – 59 (-15%), у жовтні – 8 (-2%), у листопаді – 65 (-17%), у грудні – 65 правопорушень (-14%) (Блага А. Б., Адацик А. С., 2023).

Що стосується осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, то за 12 місяців 2022 року їх було виявлено 2812 проти 3942 осіб за той же період 2021 року (тобто, менше на 29%). Статистичні дані надають нам наступні соціально-демографічні характеристики цих осіб. Основна маса кривдників, що вчинили кримінально каране домашнє насильство протягом 2022 року – особи чоловічої статі (2618 осіб, або 93%).

Не дивлячись на те, що практично усі виявлені кривдники мали достатній рівень освіти (вищу і фахову передвищу – 188 осіб, професійну (професійно-технічну) – 590 осіб, базову середню та профільну середню – 2010 осіб, початкову – 16 осіб, без освіти – 8 осіб), 82% з них не мали власних джерел доходів (2200 осіб – працездатні, які не працюють і не навчаються, ще 107 – безробітні). Невелика частина (18 осіб, або 0,7%) з них – військовослужбовці, зокрема 16 – учасники АТО, ООС. У стані алкогольного сп'яніння кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, вчинили 739 кривдників, ще 3 – у стані наркотичного, токсичного або психотропного. Майже кожен п'ятий злочинець цієї категорії (532 особи) має

кримінальне минуле, а у 261 – попередня судимість не знята і не погашена (*URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultatyyih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>*).

Залежно від віку виявлені особи, що вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, розподілились таким чином: 16–17 років – 3 особи (0,1%); 18–28 років – 286 осіб (10%); 29–39 років – 1063 особи (38%); 40–54 років – 1091 особа (39%); 55–59 років – 185 осіб (6,5%); 60 років і більше – 184 особи (6,4%). Тобто, найбільша кількість кривдників – це дорослі особи, що вчинили домашнє насильство відносно більш слабких членів сім'ї (дружин або співмешканок, дітей, літніх членів родини) (*URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultatyyih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>*).

Експерти Аналітичного центру ЮрФем зауважують, що концепція «дитина-свідок = дитина постраждала», закріплена у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та національному законодавстві, не набула практичного застосування у справах, пов'язаних з домашнім насильством (*Блага А. Б., Адащик А. С., 2023*). До прикладу, у 2022 році при розгляді кримінальних проваджень за ст. 126-1 КК України дітисвідки домашнього насильства були ідентифіковані судом у 12% випадків і лише у 2% справ їх визнали потерпілими; у 88% випадків взагалі не згадується про присутність під час вчинення домашнього насильства свідка, зокрема й дитини. Часто зі змісту судового рішення не є можливим встановити вік дитини. У випадках, якщо все ж дитина визнана потерпілою, не завжди наявна інформація щодо віку дитини (чи є така особа повнолітньою, неповнолітньою чи малолітньою), що виключає можливість достовірно стверджувати, чи дитина визнана в конкретній справі потерпілою від домашнього насильства (*URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/Проект-дослідження-РС.docx---копія.docx-2.pdf>*).

М. Змисла вірно зазначає, що в умовах воєнного стану безпекова ситуація в Україні є різною залежно від області та віддаленості від зони активних бойових дій. Чим ближче відповідна область до зони бойових дій, тим менше зафіксовано в судах справ, пов'язаних із домашнім насильством. Це стосується як кримінальних справ, так і справ про адміністративні правопорушення та цивільних справ. Зокрема, у період з березня по червень 2022 р. найменшу кількість справ щодо розгляду заяв про видачу обмежувального припису у порядку цивільного судочинства зафіксовано у Полтавській, Черкаській, Сумській, Одеській, Запорізькій та Чернігівській областях України. Натомість найбільшу кількість справ розглянуто у Львівській, Вінницькій, Хмельницькій, Тернопільській та Волинській області (*URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>*).

Проведене А. Б. Блага, А. С. Адащик експертне опитування 32 фахівців, що працюють в органах Національної поліції та загальних і спеціалізованих службах підтримки постраждалих осіб із Донецької, Закарпатської, Запорізької, Київської, Львівської, Луганської, Харківської та Херсонської областей підтвердило наведені вище тенденції. З-поміж основних факторів зниження кількості зафіксованих випадків вони вказали наступні (Блага А. Б., Адащик А. С., 2023).

1. Фактори соціально-демографічного характеру:

– *через евакуацію з небезпечних територій зменшилась загальна кількість мешканців України.* Так, через загрози для життя та здоров'я вимушено покинули свої домівки, за різними підрахунками, від чверті до половини всього населення України (URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міграційна_криза_внаслідок_російсько-української_війни).

Уповноважений Верховної ради з прав людини Дмитро Лубінець повідомив, що в Україні зареєстровано 4,7 млн внутрішньо переміщених осіб; понад 14,5 млн. українців виїхали після 24 лютого, із них як мінімум 11,7 млн осіб – до країн Євросоюзу (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vuixalo-kordon-24-lyutoho>). Цифри про кількість людей, які тікають від війни, починаючи з 24 лютого 2022 року і до сьогодні, постійно (інколи досить швидко) змінюються, і є лише приблизними: особи, які переїхали з одного населеного пункту чи регіону України в інший, і навіть за кордон, не обов'язково реєструються офіційно як ВПО чи шукачі тимчасового притулку;

– *величезній кількості людей, які залишились на території України, довелося розлучитися із сім'єю, у т. ч. у зв'язку з мобілізацією чоловіків до лав Збройних Сил;*

– *з іншого боку, багато вимушених переселенців виїхали за кордон, евакуювались в інші регіони нашої країни разом зі своїми кривдниками, сподіваючись, що вони змінять свою поведінку через війну.*

2. Фактори соціально-психологічного характеру:

– *зміна пріоритетів* (на перше місце вийшли базові потреби – їжа, житло, безпека);

– *знецінення небезпеки домашнього насильства як самими постраждалими, так і оточуючими та навіть представниками органів влади* («...людей вбивають, а мені лише ляпаса дали»; «ми тут з вбивцями та колаборантами боремось, а ви зі своїми сімейними сварками...»).

3. Фактори правового та правозастосовного характеру:

– *фізична неможливість звернутися до правоохоронних органів* (нікуди було звернутися (не було поліції); відсутній телефонний зв'язок);

– за викликами щодо фактів домашнього насильства відповідні органи не реагували належним чином (не виїжджали через недостатню кількість фахівців та ресурсів: внаслідок обстрілів з'явився дефіцит пального та були знищені транспортні засоби; працівники були мобілізовані до збройних сил або залучені до заходів щодо відбиття агресії; багато фахівців евакуювались або переїхали в інші місця; приміщення загальних та спеціалізовані служб підтримки постраждалих зазнали руйнувань або використовувались не за призначенням);

– *нереєстрація заяв та повідомлень про факти домашнього насильства* (заяви не приймалися та не обліковувались; не працювали реєстри);

– *обсяги домашнього насильства збільшились на окупованих територіях, при цьому створені у цих громадах українські системи запобігання та протидії домашньому насильству були фактично зруйновані, більшість суб'єктів взаємодії евакуйовані, а окупаційна влада на факти домашнього насильства не реагувала* (за їх «законами» домашнє насильство взагалі не відноситься до категорії правопорушень; за його вчинення відповідальність не настає; сервіси для постраждалих не передбачені).

Психологи мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, що працюють на сході України, в інтерв'ю порталу «Громадський простір» зазначають, що протягом весни – початку літа 2022 року постраждалі від насильства внутрішні переселенці часто просто не знали, куди звернутися на новому місці. Експерти зазначають, що подвійний вплив війни відчували і діти, які виявились зручною «мішенню» для прояву негативних емоцій батьків. І це насильство ставало системним, оскільки головний подразник – війна – нікуди не подівся.

За їх словами, навіть у мирний час розірвати коло домашнього насильства нелегко: часто постраждалі співчують кривднику, намагаються зрозуміти й звинувачують себе у тому, що відбувається. В умовах війни до цього додається невпевненість у майбутньому, психологічна травма від пережитого, страх – в таких обставинах дуже складно протистояти кривднику самостійно (*URL: <https://www.prostir.ua/?news=yak-vijna-vplynula-na-domashnje-nasylstvo>*).

Представниці ГО «Ла Страда-Україна» справедливо звертають увагу на ризики погіршення ситуації з домашнім насильством після закінчення війни через такі фактори:

– *посттравматичний синдром, що може виникнути у військових, демобілізованих після повномасштабної війни. Якщо знехтувати їхньою якісною реабілітацією, вони можуть вихлюпнути свої емоції та біль на членів своїх сімей, тому вже зараз повинна бути продумана професійна допомога для військовослужбовців, які повернуться з війни додому;*

– непростий психоемоційний стан і в тих українських родин, члени яких сьогодні не перебувають на передовій – там теж може загостритися домашнє насильство (*URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-ne-skasovuye-potrebu-protydiyaty-domashnomu-nasyilstvu/>*).

Відповідно, потреби в наданні комплексної допомоги і послуг постраждалим суттєво зросли. Проте здійснений нами аналіз дозволяє зробити висновок, що створені відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» системи зазнали сильного навантаження через збільшення кількості клієнтів спеціалізованих служб та необхідність забезпечення швидкого реагування на випадки. Тому у багатьох випадках вони працюють неповноцінно у зв'язку із: виснаженням фахівців через додаткове навантаження у гуманітарній допомозі ВПО при зниженні їх заробітної плати; недостатністю або відсутністю спеціалізованих служб підтримки; суттєвим оновленням персоналу уповноважених суб'єктів Національної поліції, які не пройшли відповідне навчання; фактичною відсутністю системи раннього виявлення фактів домашнього насильства (через дистанційне навчання факти домашнього насильства закладами освіти не виявляються, від медичних закладів у деяких громадах інформація про виявлені випадки надходить, але не в усіх) (*Блага А. Б., Адацик А. С., 2023*).

Місцеві органи влади, неурядові організації за підтримки міжнародних організацій та фондів підключились до розбудови сервісів допомоги різним категоріям постраждалих від війни, зокрема й внаслідок насильства за гендерною ознакою та домашнього насильства. Наприклад, у рамках програми реагування на війну ЮНІСЕФ «Спільно» – міжгалузевої платформи для надання інтегрованих послуг, соціального згуртування, залучення громади та заходів зі зміни поведінки протягом 2022 року було підготовлено понад 300 локацій і мобільних груп у 20 областях України. Мультидисциплінарна мобільна команда – це команда швидкого реагування, що надає соціально-психологічну допомогу сім'ям з дітьми та іншим людям, постраждалим від війни. До складу команди входять психолог, соціальний працівник, юрист та медик. Мобільні бригади працюють у центрах підтримки переселенців, на власному авто виїжджають до місць, де потрібна допомога, а також консультують постраждалих дистанційно – телефоном або за допомогою відеозв'язку. Станом на грудень 2022 року підтримку та послуги українцям продовжували надавати 182 дитячі точки «Спільно» (*URL: <https://www.unicef.org/ukraine/mobile-teams>*).

Програма ФН ООН з протидії та запобігання гендерно зумовленому насильству допомогла створити високоспеціалізовані послуги постраждалим, такі як: притулки, кризові кімнати, денні центри, мобільні групи поліції для реагування на домашнє насильство,

національну «гарячу лінію» із попередження домашнього насильства, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, пункти невідкладної медичної допомоги для постраждалих від домашнього насильства (Блага А. Б., Адащик А. С., 2023).

Для підтримки та допомоги жінкам, чоловікам, дівчатам і хлопцям, які постраждали від насильства пов'язаного з війною, зокрема, сексуального, ФН ООН створив Центри допомоги врятованим, де постраждалі можуть отримати психологічну допомогу, юридичні консультації; інформаційну підтримку з медичної допомоги, державних виплат, гуманітарної допомоги, тимчасового прихистку. Ще один сервіс, за допомогою якого Фонд ООН у галузі народонаселення реагує на виклики війни – онлайн-платформа «Аврора». Тут постраждалі від насильства пов'язаного з війною, зокрема, сексуального, де б вони не знаходились, можуть отримати комплексну підтримку психотерапевтів для подолання травматичного досвіду, відновлення емоційної рівноваги і внутрішнього ресурсу для відбудови життя. Крім того, вони можуть звернутись за консультацією до медичних фахівців для розв'язання нагальних питань збереження здоров'я, зокрема, репродуктивного, а також отримати професійну допомогу юристів (*URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV_services*).

Чи змінилася ситуація з того часу? Сьогодні з впевненістю можна відзначити, що з лютого 2023 року проблема гендерно обумовленого насильства, куди відноситься і домашнє насильство, постійно привертає увагу не тільки вчених, а й працівників правоохоронних органів. Спірні питання кваліфікації таких діянь як кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я, проти волі, честі та гідності, проти статевої свободи та статевої недоторканості особи чи кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, небажання потерпілих звертатися до правоохоронних органів щодо вчиненого до них насильства – це лише поверхня великого айсбергу, який з часом почне танути і потік інформації про такі випадки буде великий. І що далі? (Політова А. С., 2022).

2. *Заходи направлені на боротьбу та запобігання домашньому насильству в умовах війни.*

Відсутність комплексної вихідної інформації та те, що статистика поліції про випадки домашнього насильства не розподілена за окремими показниками й те, що у ній не можна здійснити пошук, наприклад, за критерієм застосування зброї під час випадків насильства, або чи сталися ці випадки у сім'ях озброєних осіб або внутрішньо переміщених осіб, не дозволяє з впевненістю сказати, що збройний конфлікт сприяв зростанню поширеності домашнього насильства в Україні.

Проте, активна фаза збройного конфлікту, який наразі триває в Україні, змушує змінити підходи до кривдників та осіб, яка постраждала від домашнього насильства, оскільки у нас з'явиться така категорія як військовослужбовець.

Високий рівень латентності завжди був притаманний даному виду злочинів, однак у зв'язку з повномасштабним вторгненням російського агресора на територію України ситуація ще більше погіршилася. Можна виділити наступні бар'єри, що не дають змоги жертвам повідомити спеціально-уповноважені органи про акти домашнього насильства. По-перше, вимушене внутрішнє переселення родин з місця постійного проживання, що суттєво ускладнило процес звернення по допомогу через нову геолокацію. По-друге, велика кількість населених пунктів опинилася в окупації, що взагалі унеможливило звернення до правоохоронних органів за захистом. По-третє, самостійне нівелювання постраждалою особою цієї проблеми через наявність «більш нагальних» потреб таких як безпека, діти, житло, робота, нове оточення та інші (Кулик К. Д., 2022).

Також не варто забувати і про те, скільки людей, переважно жінок з дітьми, виїхало за кордон. Відповідно до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 6 грудня 2022 року з України виїхало 7 832 493 особи, а 4 805 531 особа отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи ([URL: file:///C:/Users/%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/20221216%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2037.pdf](file:///C:/Users/%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/20221216%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2037.pdf)).

На сьогодні, ми не маємо повної офіційної статистики щодо актів домашнього насильства, які вчиняються українцями на території країн тимчасового перебування. Ця цифра залишається у тіні. Наразі можна виділити такі прояви домашнього насильства як: заборона вивозу дітей за кордон одним із батьків (переважно чоловіків); маніпулювання дітьми; позбавлення чоловіками можливості жінкам вільно обирати місце проживання; психологічне, економічне та фізичне насильство. Вразливими категоріями є діти, жінки, люди похилого віку, вимушені переселенці та чоловіки.

Проте, навіть, в умовах воєнного стану Україна прагне робити все можливе для реалізації заходів направлених на боротьбу та запобігання досліджуваному негативному явищу. Зокрема, нарешті, 20.06.2022 р. було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію), яка набула чинності 01.11.2022 р. Україна приєдналася до цієї конвенції ще у 2011 р., проте 10 років не ратифіковувала. Незважаючи на це, більшість нормативних положень чинного законодавства у сфері захисту від домашнього насильства та

гендерної дискримінації було розроблено та прийнято з погляду на зміст останньої (Кулик К. Д., 2022).

Варто наголосити, що на підконтрольних Україні територіях особи, які постраждали від домашнього насильства можуть продовжувати отримувати допомогу як і в мирний час. В кожному регіоні працюють усі спеціалізовані служби, підрозділи «ПОЛІНА» Національної поліції, притулки, кризові кімнати, денні центри соціально-психологічної допомоги, дільничі офіцери поліції, діють національні «гарячі лінії». На нашу думку, варто також надати можливість повідомляти жертвам про факти домашнього насильства через чергових або поліцейських, які допомагають роботі «Пунктів незламності», які створені по всій країні. Таким чином, органи державної влади, місцевого самоврядування та громадські організації намагаються повноцінно забезпечити функціонування державної політики у сфері протидії домашньому насильству навіть в умовах воєнного стану (Кулик К. Д., 2022).

Хочеться наголосити, що стреси, які пережили військові перебуваючи у зоні бойових дій, помилково вважати, що стрес закінчується, коли військовослужбовець повертається додому, або закінчується війна. Участь у бойових діях може мати негативний вплив на поведінку людини, її вміння вирішувати конфліктні ситуації ненасильницьким шляхом. Сім'ям військовослужбовців, які повернулися із зони бойових дій, необхідно усвідомлювати, що процес відновлення та соціалізації може бути складним для всіх та тривалим. Військовослужбовцям часто доводиться мати справу з наслідками посттравматичного стресового розладу, який є потенційно серйозною проблемою психічного здоров'я, яка негативно впливає на сім'ю та потребує негайного і ефективного лікування. Крім того, необхідно зважати, що це сімейна проблема, з якою військовослужбовець не повинен боротися самотійно. При цьому в Україні на сьогодні відсутня комплексна програма реабілітації військових, які повернулися з району ведення бойових дій. Її розроблення та впровадження вбачається нагальною необхідністю для України в умовах сьогодення. При цьому важливо включити до програми реабілітації військовослужбовців компонент запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі (Постол О. І., 2022).

В умовах війни з кризовими станами стикаються не лише військовослужбовці, але й цивільні особи, які не мають відношення до військової служби та перебувають поза районами ведення бойових дій, так як війна вносить свої корективи в усі ланки життєдіяльності країни та її наслідки відчуває на собі все населення. Це стосується поранень, каліцтва, розвитку соматичних захворювань і порушень психіки. Тобто зоною ризику стають військовослужбовці, які повернулися із фронту.

Вони можуть страждати від депресій, ПТСР та інших ментальних проблем і, якщо їм не буде надана якісна психологічна реабілітація, це може сприяти збільшенню випадків домашнього насильства. Тому відповідне реагування з боку державних установ щодо надання кваліфікованої допомоги та підтримки військовослужбовцям – одна з головних умов профілактики домашнього насильства під час та після закінчення війни. Так, значна кількість осіб залишається без роботи та засобів для існування, дехто втрачає близьких членів родини, житло, а хтось вимушений втікати далеко від домівки аби захистити себе та своїх дітей. Всі ці різкі зміни вкрай негативно впливають на людину, особливо на її психоемоційний стан. Як наслідок, люди, які переживають стресові розлади, є занадто імпульсивними, дратівними, агресивно реагують на навколишнє середовище, закриваються від соціуму, починають зловживати алкогольними напоями та наркотичними речовинами з метою нібито приборкати свою агресію та покращити настрій. Звичайно, таку напругу можуть витримати не всі члени сім'ї, у зв'язку з чим виникають непорозуміння, які можуть перерости в моральний та психологічний тиск між членами родинами і як наслідок – в домашнє насильство (*Постол О. І., 2022*).

Чимало випадків серед внутрішньо-переміщених осіб, коли чоловіки виявляли бажання повернутися додому на тимчасово окуповану територію, однак жінки, турбуючись за життя дітей, не погоджувалися. Чоловіки виїжджали самостійно, залишаючи жінку з дітьми без засобів для існування, тим самим здійснюючи психологічне та економічне домашнє насильство. Такі випадки, нажаль, непоодинокі та переважно залишаються замовчуваними. Несвоєчасне реагування на випадки домашнього насильства, а також ненадання допомоги можуть призвести до летальних наслідків. Так, в Одеській області під час війни чоловік, який залишився без роботи, втратив самоконтроль та вбив свою дружину і сина, а після скоєного покінчив життя самогубством (*URL: <https://od.npu.gov.ua/news/vbivstvo/v-odesi-policzejski-rozsliduyutobstavini-zagibeli-rodini25-05-2022/>*).

Особливу увагу слід звернути і на родини, які залишилися на тимчасово окупованих територіях та не мали змоги через ті чи інші обставини виїхати на підконтрольну територію України. Нажаль, про випадки домашнього насильства та їх наслідки у таких умовах можливо буде дізнатися лише після звільнення тимчасово окупованих територій від агресора у разі виявлення бажання постраждалих осіб розповісти про такі факти. На теперішній час постраждалі особи вимушені залишатися наодинці зі своїми проблемами та з кривдником.

Перш за все це пов'язано з відсутністю поліції України на окупованих територіях, а також інших служб, які надають допомогу постраждалим від домашнього насильства особам. Домашнє насильство під час війни може бути ще більш небезпечним, ніж у мирний час, що в

тому числі пов'язане з неконтрольованим обігом зброї, особливо на територіях ведення бойових дій. Постраждалим особам складніше знайти вихід, часто вони обмежені у пересуванні та ще більше залежать від кривдника, у тому числі і фінансово. Кривдники нерідко обмежують для постраждалої особи доступ до грошових коштів та документів, аби не дати їй можливість втекти. Тому особам, які зазнають домашнього насильства, бажано завжди при собі тримати зібрані необхідні речі та документи, щоб при найменшій можливості залишити кривдника та переїхати в безпечне для себе місце (*Постол О. І., 2022*).

Ще одним викликом є – підтримка постраждалих осіб. Звичайно, отримати допомогу та підтримку на окупованих територіях складно, а часом майже не можливо, через існуючі бар'єри забезпечення захисту прав людини, такі як: присутність військового контингенту, низький рівень безпеки, поширена фактична чи очікувана безкарність винних у насильстві, економічна криза, повна чи значна відсутність верховенства права. Хоча нині для постраждалих існує чимало шляхів звернень, навіть на тимчасово окупованих територіях. Повідомити про факти сексуального насильства, пов'язаним з конфліктом постраждалі особи можуть до Офісу Генерального прокурора,

Контактного центру системи надання безоплатної правової допомоги, Асоціації жінок-юристок «ЮрФем:підтримка», на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми й гендерної дискримінації, тощо. Так само постраждалі можуть отримати кваліфіковану юридичну допомогу та захист своїх прав, оскільки мають право на безоплатну вторинну правову допомогу (*Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І., 2023*).

Що ж стосується протидії домашньому насильству, то можна відзначити, що нормативно-правові акти з питань протидії цьому виду насильства охоплюють доволі широкий спектр проблем. Так, наприклад, було подано протягом майже двох років 14 законопроектів з питань протидії домашньому насильству та ухвалена низка нормативно-правових актів, серед яких:

– Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»;

– Закон України від 01.07.2021 р. № 1604-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі»;

– Указ Президента України від 21.09.2020 р. № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 361-р «Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України; Розподіл від 30.06.2021 р. № 696-р «Про затвердження розподілу обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, у 2021 році»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145 «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року»;

– наказ Міністерства соціальної політики України від 16.11.2021 р. № 649 «Про затвердження форми направлення особи, яка постраждала від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги».

Але збройний конфлікт, триває та чи ефективний механізм протидії домашньому насильству, який запроваджено в Україні, покаже час, а поки ми лише можемо констатувати збільшення кількості звернень громадян та кількості кримінальних правопорушень, адже насильство, у тому числі й домашнє, не можна викоринити із суспільства лише якимись нормативно-правовими актами. Це кропітка робота, яка потребує часу та взаємодіє усіх суб'єктів протидії домашньому насильству (Політова А. С., 2022).

Отже, в умовах глобальних викликів сьогодення вкрай важливо збільшувати кількість санаторно-реабілітаційних центрів з кваліфікованою психологічною допомогою як для військовослужбовців, так і для цивільних осіб, які пережили наслідки війни та/або постраждали від насильства. Крім того, необхідно проводити якомога більше інформаційно-просвітницької роботи у всіх можливих засобах масової інформації та доводити до населення алгоритми дій у разі вчинення по відношенню до них насильства, щоб постраждалі особи не почувалися беззахисними, особливо в умовах війни (Постол О. І., 2023).

Як висновок:

– розробити та впровадити посилений механізм реагування поліції на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі в надзвичайних ситуаціях та під час правового режиму воєнного стану, з особливою увагою до постраждалих дітей.

Доцільно проаналізувати досвід діяльності створених мобільних груп для виявлення та фіксації на деокупованих територіях держави фактів насильницьких дій та інших кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах воєнного стану, вчинених військовослужбовцям, та за необхідності розглянути

можливість створення нових мобільних груп. При цьому важливо розробити нормативно-правове забезпечення їх діяльності. Важливо забезпечити своєчасність реагування поліцейських на випадки домашнього насильства в надзвичайних ситуаціях та під час правового режиму воєнного стану. Слід вжити заходів для усвідомлення поліцейськими важливості своєчасного реагування на випадки домашнього насильства, неможливості відмови в реагуванні під приводом низької пріоритетності даних питань в умовах воєнного стану;

– *посилити поінформованість постраждалих осіб щодо їх прав та соціальні послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги, якими вони можуть скористатися.*

Необхідно провести дослідження рівня обізнаності населення про наявні послуги служб підтримки постраждалих осіб та спрямувати зусилля на підвищення рівня поінформованості громадян з питань, рівень обізнаності щодо яких є низьким. Також важливо підвищити рівень обізнаності населення щодо можливості скористатися таким механізмом захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, як обмежувальний припис, і особливо про те, що такий припис можна отримати також для захисту дитини. Крім того, актуальним є вжиття комплексних заходів для підвищення обізнаності громадян України, які виїхали за кордон, щодо особливостей законодавства та суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі у країнах їх перебування, а також внутрішньо переміщених осіб щодо наявних послуг у громадах, в яких вони проживають.

Під час інформаційно-просвітницької роботи також важливо звертати увагу постраждалих осіб на шляхи збору доказів вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (у разі можливості), враховуючи що однією із розповсюджених причин повернення судами справ на доопрацювання або навіть закриття проваджень у зв'язку із відсутністю події чи складу правопорушення є відсутність доказів;

– *включити до програми реабілітації військовослужбовців компонент запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі.*

Участь у бойових діях може мати негативний вплив на поведінку людини, її вміння вирішувати конфліктні ситуації ненасильницьким шляхом. В умовах дії правового режиму воєнного стану та великої кількості військовослужбовців існують ризики збільшення кількості випадків домашнього насильства. Тому важливим є вжиття відповідних заходів запобігання, в тому числі шляхом запровадження в програми реабілітації військовослужбовців компоненту ненасильницької моделі поведінки.

References:

- Мілорадова Н. Е., Доценко В. В. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. *Габітус. Соціальна психологія, Юридична психологія*. Випуск 47. 2023. С. 194–199. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.47.34>.
- Політова А. С. Протидія домашньому насильству в умовах збройного конфлікту. *Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення* : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 212–215.
- Одегов О., Гриценко Н. Щербаченко В. Злочини без покарання: порушення прав людини під час збройного конфлікту на сході України. Київ, 2018. 64 с. URL: https://jfp.org.ua/system/reports/files/123/uk/Crimes_UKR_compressed.pdf
- Постол О. І. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 221–224.
- Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 01.01.2020 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2>.
- Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І. Захист природних прав постраждалих осіб від насильства в умовах російсько-української війни. *Ралізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДонДУВС, 30 вересня 2022 р. С. 94–98.
- Менджул М. В. Принцип заборони насильства в сім'ї: впровадження європейських та міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Розділ XI. *Міжнародне право*. 2023. С. 591–594. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.103>.
- Gender Equality Strategy 2020–2025. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (Last accessed: 26.02.2023).
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Violence Against Women and Domestic Violence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC01051> (Last accessed: 27.01.2024).
- Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2> (дата звернення: 10.01.2024).
- Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (I півріччя 2022 р.) : звіт, підготовлений Аналітичним центром ЮрФем за фінансової підтримки Ради Європи (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні»). URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/>.
- Кулик К. Д. Стан та запобігання домашньому насильству в Україні у період воєнного стану. *Нова архітектура безпекового середовища України* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 грудня, 2022 р.). Харків : Юрайт, 2022. С. 95–98.
- Ukraine situation Flash Update #37. URL: <file:///C:/Users/%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/20221216%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2037.pdf>
- Харитонова О. В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству : науково-практичний посібник. Харків, 2018. 344 с.

Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 та січень–грудень 2022 рр. (форма № 1). Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogorozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.01.2024).

Блага А. Б., Адащик А. С. Динаміка домашнього насильства в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 355–358. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/86>.

Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 року та січень–грудень 2022 року (форма № 2). Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultatiyih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.01.2024).

Звіт «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (I півріччя 2022 року)», підготовлений Аналітичним центром ЮрФем. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/Проект-дослідження-РС.docx—копія.docx-2.pdf> (дата звернення: 19.01.2024).

Змисла М. Домашнє насильство крізь призму війни. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> (дата звернення: 19.01.2024).

Програма з протидії та запобігання гендерно зумовленому насильству. URL: https://ukraine.unfra.org/uk/GBV_services (дата звернення: 19.01.2024).